

Inga Floto

De seneste års danske historiografiske debat*

Det sidste ti-år har i de fleste vestlige lande betydet en voldsom opblussen af interessen for historievidenskabens historie — således også i Danmark. Jeg skal ikke i denne forbindelse komme nærmere ind på de mulige årsager til denne udvikling, men derimod forsøge at beskrive og analysere de forskellige tendenser og retninger inden for dansk historiografi.

I Danmark var der indtil begyndelsen af 1970-erne ingen egentlig historiografisk tradition, men emnet var naturligvis ikke uopdyrket. Her må således nævnes Johs. Steenstrups og Ellen Jørgensens klassiske arbejder, samt Knud Fabricius' og C. O. Bøggild-Andersens omfangsrige artikler i anledning af Historisk Tidsskrifts 100 års jubilæum i 1939 og endelig Lorenz Rerups bog om A. D. Jørgensen fra 1965. Desuden må man fremhæve Povl Bagges undervisning i emner hentet fra den internationale historiografiske forskning. Men selv om historiografien — både dansk og international — var en obligatorisk disciplin ved skoleembedseksamen er det nok ikke helt forkert at påstå, at emnet betragtedes med en vis skepsis inden for faget. En "hjælpedisciplin" måske, men ikke "rigtig" historie. I løbet af 70-erne er billedet imidlertid ganske vendt: det er i dag næsten umuligt at åbne et fagligt tidsskrift uden at møde mindst een artikel i genren.¹

Skal man finde en fællesnævner for debatten må det nok være: *Traditionsopgør* eller måske snarere *traditionskritik*, der er således tale om bedvidste forsøg på at indkredse væsentlige elementer i den danske historievidenskabelige tradition med det formål at underkaste den en kritisk revision. Der er naturligvis stor forskel på hvor positivt henholdsvis negativt de enkelte forfattere ser på traditionen, men selv med hensyn til de mest positive må man nok sige,

*Nedenstående er med undtagelse af en enkelt paragraf identisk med et foredrag holdt ved det nordiske historikermøde i Jyväskylä, august 1981. — Under den efterfølgende diskussion blev det påpeget, at det måske ikke er ganske rimeligt at tale om *een* dansk historikertradition, men om to, måske flere: Johs. Steenstrups og hans betydning står her i centrum. Jeg kan kun erklære mig enig i de anførte synspunkter, men må samtidig påpege, at mit foredrag handler om *debatten* og de elementer der er fremhævet i den, ikke om "virkeligheden".

at også de generelt opviser en vis *distance* til traditionen. De fleste føler vel på en eller anden måde at de befinder sig i en *opbrudstid* og tager således bestik af traditionen enten for at forkaste den eller for at bringe det videre, der kan bære.²

”Det historiografiske gennembrud” er imidlertid også en del af et generelt videnskabsteoretisk nybrud, en større metodisk og erkendelsesteoretisk bevidsthed hos fagets udøvere. Dette har i debatten givet sig udslag på to måder: Dels har Thomas Kuhn’s paradigmatheori inspireret en række forskere til at forsøge at ”oversætte” hans begrebsapparat så det kan anvendes på historievidenskaben, og dermed medvirke til den indkredsning og analyse af traditionen, der som omtalt har været et af hovedformålene i diskussionen. Dels har en række historikere — ud fra meget forskellige erkendelsesteoretiske grundholdninger — indledt ”et opgør med den klassiske metodelære”. De to forskellige indfaldsvinkler hænger imidlertid nøje sammen, idet denne såkaldte ”klassiske metodelære”, det vil sige den empiriske, kildekritisk fokuserede videnskabsopfattelse er et af de centrale elementer i det danske historie paradigme, således som det opfattes i dag.³

Når paradigmatanken en overgang forekom så mange danske historikere så tiltrækkende var det utvivlsomt, fordi den danske historiske tradition — ihvert fald for en overfladisk betragtning — har et enhedspræg. Milieuet var, indtil 60-ernes slutning meget lille og alle havde gennemgået den samme kildekritiske skoling med Kr. Erslev’s Historisk Teknik som et væsentligt element. Der var således basis for at opfatte det danske historikermilieu som et videnskabeligt samfund i Kuhn’s forstand.

Thomas Kuhn’s paradigmatheori var endvidere et opgør med den kumulative videnskabsopfattelse således som den f.eks. kom til udtryk i Danmark med Ellen Jørgensens arbejder. Den betød dermed også et brud med hele udviklingstanken, og kunne derfor gribes af en række historikere der — måske først og fremmest af fageksterne årsager — følte de stod i en brudsituation, et bevidsthedsskred. Samtidig lå der i Kuhns approach en strukturalistisk tilgang som faldt sammen med en række andre tendenser i faget. Her var en ny måde at opfatte faget på, som tiltalte mange.

Dermed hører enigheden imidlertid op: Kuhns bog er vanskeligt tilgængelig og mange fortolkninger er mulige. De forskellige ”oversættelses” - forsøg er derfor også faldet meget forskelligt ud, alt efter hvilke elementer i forsknings- og ”produktions” - processen man har tillagt mest vægt. Skal man imidlertid sammenfatte bestræbelserne må det nok blive ad to baner: For det første et forsøg på at fastlægge traditionens indhold hvor metodeindlæggene og de paradigmatiske bidrag går op i en højere enhed, og for det andet et forsøg på en periodisering af traditionen, hvor disse to indfaldsvinkler selvfølgelig i mange tilfælde er sammenfaldende. Hånd i hånd med disse mere eller mindre eksistentiale bestræbelser går imidlertid også et — over tid — mere og mere bevidst forsøg på en begrebsliggørelse af selve den historiografiske forskningsproces, et forsøg på at etablere historiografien som en selvstændig historisk disciplin.

plin med egne — klart definerede — normer og metoder. Den tiltrækning historiografien synes at øve på fagets yngre deltagere skyldes måske blandt andet denne udvikling: man oplever det fascinerende i at befinde sig på forskningsfronten, hvor nye metoder og teorier genereres.

Jeg skal i det følgende beskæftige mig med disse tre elementer: traditionens indhold, traditionens periodisering, og udviklingen af en historiografisk metode, idet jeg dog samtidig må understrege, at den her foretagne adskillelse er analytisk, medens den ikke altid i praksis genfindes i de forskellige forfattere's arbejder.

Opgøret med traditionen har — groft skitseret — på mange punkter koncentreret sig om Kr. Erslev. Han ses af en række forfattere som grundlæggeren af hvad man har kaldt det kildekritiske paradigme, også betegnet 1880 — paradigmet, hvis fundamentale problemer ses at være en ensidig fokusering på det empiriske element — og dermed også en understregning af kildekritikken — i den historiske forskningsproces. Denne holdning ses som et naturvidenskabeligt inspireret opgør med en tidligere holistisk videnskabsopfattelse, og den anskues desuden ofte som en del af en generel professionaliseringsproces.

Der ligger i denne kritik af en kendsgerningsfikseret, atomistisk kildekritik, af nogle karakteriseret som "kendsgerningspositivisme", også helt klart en frustration over denne holdnings resultater: nemlig den problematiske plads syntesen får i denne videnskabsopfattelse. Hvis der kun er teorier for, hvordan man adskiller, men ikke for hvordan man samler det overleverede materiale, ja så kan man heller ikke — inden for denne videnskabelige tradition, dette paradigme — legitimere en syntese. I følge en række af debattens deltagere må man således sige, at den Erslevske tradition — som ses fortsætte til vore dage — har et *syntheseproblem*, hvilket igen implicerer et *objektivitetsproblem*, idet forskningsprocessen adskilles i en formodet objektiv kildekritisk/analytisk fase og en formodet subjektiv syntese-fase.

Det er klart at dette opgør — i Danmark — bl.a. hænger sammen med et definitivt gennembrud og et — set i international sammenhæng — noget sent gennembrud for en marxistisk historieopfattelse, der jo netop tilbyder en objektiv videnskabelig syntese. Et problem, der måtte nok var latent, men ud fra en relativistisk betragtning kunne overleves, blev således accentueret kraftigt. Hvordan man end måtte stille sig til den standende debat, må man nok sige, at *teori-dannelsen* nu har fået en central placering i historikernes overvejelser.

Sagt på en anden måde: Hvis den hidtil eneste paradigmatiske acceptable diskurs har været den kildekritiske, er det nu andre dimensioner af faget, der påkalder sig interessen. Hermed er også sagt, at debatten har medført — i det mindste — en problematisering af traditionen.

På den anden side er traditionen i sig selv ikke nogen eentydig størrelse, hvad der netop med al ønskelig tydelighed fremgår af periodiseringsdebatten, dvs. den diskussion der handler om hvordan paradigmet "ser ud". Nogle, som f.eks. den såkaldte Odense-gruppe, vil hævde, at der siden 1880-erne har eksisteret een kildekritisk jammerdal, grundlagt af Kr. Erslev; en jammerdal der ik-

ke på noget tidspunkt har set sig i stand til at legitimere historiens eksistensberettigelse. Mens andre vil mene, at et naturvidenskabeligt videnskabsideal nok vinder indpas — også i historien — på dette tidspunkt, men at samtidig en række andre faktorer, både af teknisk/videnskabelig og ideologisk art spiller ind i den måde de enkelte historikere skriver historie på, således at det ikke er muligt at tegne et slet så entydigt billede af den danske tradition. Det billede der fremstår, afhænger imidlertid i den sidste ende af om man lægger vægten på videnskabsopfattelsen eller på ideologien. Gør man det sidste får man et ganske andet, og ikke nær så jammerligt billede, som hvis man fokuserer alene på kildekritikken.⁴

Ideologi er i den moderne debat et på een gang belastet og betydningsladet ord, her er det brugt som en samlebetegnelse for den måde det enkelte menneske strukturerer sin tilværelse på, og det vil for en historiker sige *både* hans dagligliv og hans fag, hvis genstand netop er menneskelivet. Man kan af analytiske årsager vælge en opsplitning i livs- og historiesyn, eller i virkeligheds- og historiesyn, men humanistens/historikerens fundamentale grundvilkår er vel netop, at hans virkelighedsopfattelse betinger hans historiesyn og omvendt — i hvert fald langt hen ad vejen! Man kan også sige at ideologien er det videnskabseksterne element i historikerens strukturering af fortiden. Denne helt klare sammenhæng mellem forskerens omverdensoplevelse, hans virkelighedsopfattelse og hans faglige selvforståelse er vel netop blevet markant i lyset af det sidste tiårs skarpe politiske konfrontationer, også i universitetsverdenen.

Skal man således vurdere og forstå en historikers arbejde er det ikke nok at fokusere på forfatterens kildeudnyttelse og kildetolkninger, fordi valg og vurdering jo netop er underlagt overordnede kriterier i forfatterpersonligheden, kriterier der igen som regel vil vise sig oplagt tidsafhængige. Det vil sige at man ud fra en ideologisk fikseret historiografisk tolkningsmodel får en langt mere nuanceret periodisering af traditionen, en periodisering der til en vis grad hænger sammen med brede ideologiske tendenser i hele det omgivende samfund.

Den mest historiografisk/metodisk bevidste periodisering søger imidlertid at kombinere indsigten i såvel forskerens videnskabsopfattelse som hans ideologi, med en klart defineret opfattelse af paradigmebegrebet og dets forskellige komponenter, hvilket igen fører til en anden form for periodisering, der generelt nok må siges at afgøres på videnskabsinterne præmisser.

Dette sidste kan synes som den rene skolastik, hvad det imidlertid *ikke* er, det er derimod et forsøg på at operationalisere paradigmebegrebet og gøre det frugtbart i den historiografiske undersøgelseproces. Et forsøg på at udkrystallisere de elementer i historikerens arbejdsproces og produktion der tilsammen karakteriserer hans virksomhed, og således etablere en egentlig historiografisk metode. Således som det for eks. er forsøgt af Jens Henrik Tiemroth.⁵

Der har i Danmark som i andre lande været stor uenighed om paradigmebegrebets anvendelighed og der er — som jeg tolker det — nu en tendens mod en stadig større skepsis. På den anden side er det klart, at paradigmediskussionen

har spillet en væsentlig rolle i dén historiografiske bevidstgørelsesproces, der har kendetegnet perioden.⁶

En væsentlig ingrediens i en paradigmatiske orienteret historiografisk analyse må være en strukturel analyse af ikke blot et enkelt forfatterskab, men af — ideelt — hele traditionen. Paradoksalt nok er den eneste egentlige strukturelle analyse i denne form E. Ladewig Petersens banebrydende behandling af Erik Arup og hans nærmeste elevs forfatterskaber. Paradoksalt fordi E. L. P. i virkeligheden stiller sig skeptisk overfor det Kuhnske paradigmebegreb, men til gengæld behersker den strukturelle analyseform.⁷

Det karakteristiske for såvel den danske metodedeбат, som den danske paradigmedebat har i øvrigt været en fokusering på de analyserede historikers selvforståelse — dette gælder også til dels Ladewigs arbejde — og selvforståelsen er jo ikke nødvendigvis identisk med ens *faktiske praksis* som historiker. Der ligger således her en åben slagmark for kommende historiografer der tør gå i gang med brede læsninger af et eller flere forfatterskaber.

Udover Kr. Erslev har også Erik Arup stået i centrum af debatten, sikkert af flere grunde. Erik Arup er i dansk historieskrivning en kontroversiel person. Som omtalt har debatten bl.a. fokuseret på Kr. Erslev og de formodede synteseproblemer han gav videre til efterkommerne. Erslevs efterfølger som professor var imidlertid Erik Arup, den mest renlivede syntetiker af alle dette århundredes danske historikere, men ganske vist også en syntetiker på sine helt egne præmisser, præmisser som det kunne være svært for andre at acceptere.⁸

Det er derfor måske ikke så underligt at også Arups forfatterskab har været genstand for intensiv debat og analyse. Mere bemærkelsesværdigt er det imidlertid, at netop denne debat har været karakteriseret ved en høj grad af historiografisk/metodisk bevidsthed, om end også her Arups selvforståelse i høj grad har influeret på debattørerne. Det synes at indicere af der i forfatter-skabet eller rettere specielt Danmarkshistorien ligger så store udfordringer til traditionen, at de ægger både dennes angribere og forsvarere til overvejelser af mere grundlæggende natur.

Det må imidlertid konstateres, at der generelt er grøde i den danske historiografi. Flere og flere studerende vælger historiografiske emner for deres specialeskrivning og en historiografisk øvelsesrække er altid sikker på interesserede og engagerede deltagere. Om denne interesse vidner også en nylig udkommet publikation fra Dansk Historiografisk Projektgruppe. Projektgruppen var oprindeligt et initiativ af Historisk Tidsskrifts redaktører, der arrangerede et tredages symposium i efteråret 1980 hvis resultater nu er publicerede. Rapporterne viser det brede spektrum af interesser hos deltagerne, strækkende over det sidste par hundrede år i dansk historieskrivning omend med et næsten traumatisk knudepunkt omkring Kr. Erslev/Erik Arup og i det hele taget den radikale historieskrivning.⁹

Og det er netop denne radikale historieskrivning der også er genstand for det seneste bidrag til debatten, nemlig Jens Chr. Manniches "Den radikale historikertradition", der udkom i foråret 1981. Man kan egentlig opfatte denne

fremstilling som en art status over hele den foregående diskussion, samtidigt er bogen imidlertid også en metodisk/teoretisk meget bevidst historiografisk analyse. Og man kan således måske betegne Manniches bog som et eksempel på historiografi som en historisk/videnskabelig genre i sin egen ret.¹⁰

Manniche diskuterer i sin bog paradigme-begrebet, men vælger i sin fremstilling det mere uforpligtende ord "traditionen", hvis indhold imidlertid udfyldes af begreber hentet fra den tidligere beskrevne debat (incl. den svenske, især Sven-Eric Liedman). Disse begreber bliver for ham videnskabsteori og ideologi, refererende til henholdsvis den videnskabs-interne og den videnskabs *eksterne* referenceramme for historikerens arbejde. Dette betyder at han i sin analyse bestræber sig på at se historievidenskaben i dens politisk/sociale sammenhæng, ja, i nogle tilfælde endog definere dens udvikling i relation til eksplicitte politiske sammenhænge i det danske samfund.

Manniches undersøgelsesgenstand er for så vidt helt klart defineret i debatten: nemlig den historieopfattelse, der etableres i og med det kildekritiske gennembrud i 1880erne. Det vil sige generationen omkring Kr. Erslev og I. A. Fridericia, altså just den generation, der har stået i centrum for hele den foregående debat. Manniches pointe ligger imidlertid i, at han netop *ikke* taler om det kildekritiske gennembrud, men om den radikale tradition, det vil sige han lægger trykket ikke videnskabsinternt, men *eksternt*: ikke på videnskabsopfattelsen, men på ideologien, det vil sige på sammenhængen mellem videnskabsmanden og verden omkring ham.

Jeg skal senere komme tilbage til, hvad dette betyder for hans fortolkning af traditionen, men her beskrive hans metode i grove træk: hvis det — i hvert fald for en del af den tidligere beskrevne debat — var et problem, at man har koncentreret sig om de analyserede forfatteres teoretiske selvforståelse, må det nok siges, at Manniche ikke bare undersøger denne, men også *praksis*.

Selv om bogen hedder "Den radikale historikertradition", er hovedpersonen imidlertid Kr. Erslev, "de andre" er udenoms værker. Til gengæld analyseres hele Erslevs forfatterskab til bunds. Det vil sige ikke bare de teoretiske skrifter, men simpelthen *alt* hvad han har skrevet: de kritiske afhandlinger, såvel som de forskellige synthesesprægede værker af mere eller mindre omfattende karakter. Erslev var jo ikke blot en produktiv, men også en mangesidig historiker. Det vil sige at det billede af Erslev som Manniche tegner bliver funderet på et bredere og måske mere realistisk grundlag end i den hidtidige debat, og derfor bliver det også mere positivt.

Således som debatten har formet sig, har dens kritiske brændpunkter som omtalt været kildekritik, objektivitet, syntese; således at forstå at kildekritikken opfattes som det dominerende og legitimerende, objektiviteten og syntesen som problemerne i traditionens selvforståelse. Manniche griber sagen an på en anden led, måske fordi hans tilgang er mindre eksistentiel, mere historiografisk/metodisk.

Hvis man således analyserer Erslevs *samlede* forfatterskab, og ikke bare de metodisk/teoretiske skrifter vil man ifølge Manniche se, at Erslev ikke havde

noget syntheseproblem, at ideologi og videnskabsopfattelse for ham var to sider af samme sag, at sand videnskabelig metode var identisk med radikal politik. Således som det f.eks. også er påvist af Carsten Staur med hensyn til P. Munch's forfatterskab. Der var for Erslev og hans samtidige ikke noget eksplicit objektivitetsproblem — selvom det lurede i vandkorpen. Det begynder først i næste generation, og i virkeligheden er det først 3. og 4. generation, der for alvor får problemerne ind på livet.¹¹

Den forklaringsmodel Manniche anlægger på denne udvikling er overvejende ideologisk, og repræsenterer altså hans forsøg på en sammenkobling af videnskabsinterne og videnskabseksterne faktorer: Den første — og tildels den anden — generation af de radikale historikere var "i pagt med tiden", repræsenterede de progressive tendenser i udviklingen. De "legitimerede... den økonomiske og politiske udvikling, samtidig med at (de) havde et kritisk potentiale overfor den overleverede konservatisme, der stod udviklingen imod". Da traditionen brød igennem havde den ingen synthese problemer. Manniche skriver således: "da den radikale ideologi befandt sig i en politisk kampsituation, var der behov for også historisk legitimering, der først og fremmest — men ikke udelukkende — kunne findes i større teorier om historien og om samfundsmæssige sammenhænge, altså syntheser. Med tiden tyndede dette legitimeringsbehov ud, i takt med den socialliberale ideologis politiske sejre, som vel kulminerede med den socialdemokratiske - radikale regering i 1930erne".

Manniches argumentation er altså den, at Erslev-generationen, den første radikale generation, er progressiv i den forstand, at det er den, der politisk/ideologisk og videnskabeligt bærer fremtiden i sig. Det er først, da den ikke længere er bærende af de progressive tendenser i tiden, at dens legitimeringsproblem kommer til syne. Altså: Så længe den radikale ideologi *politisk* er i offensiven er den også videnskabeligt uangribelig — eller i det mindste uproblematisk for dens udøvere.

Man kan sige, at med Manniches tilgang er den radikale tradition rehabiliteret: gennem en intens og forstående tekstanalyse i bedste hermeneutiske tradition er Erslevs arbejder analyseret og fortolket, de er samtidig placeret i en tidsmæssig videnskabelig og frem for alt politisk sammenhæng, og de fortolkes *positivt* i denne sammenhæng. De problemer vi har med traditionen er altså vores, ikke dens. Diskrepansen mellem videnskabsopfattelse og ideologi begynder i 1930erne, ikke i 1880erne.

Jeg tror, der er meget rigtigt i Manniches fortolkning, men jeg mener samtidig hans forklaringsmodel rummer forskellige problemer. Og det er i første række problemer af *ideologisk* karakter. Manniche har i sin analyse gjort et prisværdigt forsøg på at koble videnskabseksterne og *-interne* faktorer i sit historiografiske forklaringsmønster. Spørgsmålet er imidlertid, om han ikke har ligget under for traditionens egen forklaringsmodel:

Den radikale synthese opererer med ideer om udviklingsbærende elementer, der fører fremskridtet frem, og siden erstattes af nye elementer i pagt med fremskridtet, og det forekommer mig, at nøjagtig den samme udviklingstanke

og udviklingsmekanisme genfindes i Manniches analyse. En model der imidlertid også kan have sine rødder i en marxistisk inspireret holdning, hvor ”progressiviteten” tildeles vekslende samfundslag i en historisk fremadskridende proces. Man må således konkludere, at selv om Manniches arbejde åbner for og inkorporerer en række af de nyeste tendenser i historiografien, bærer det også en lang række af fagets problemer videre.¹²

Jeg tror en del af problemerne ved Manniches analyse ligger i hans eendimensionale traditionsbegreb, der udelukkende koncentrerer sig om de intellektuelle aspekter af historikerens virksomhed. Et af de fortjenstfulde træk ved Kuhns arbejde er imidlertid hans påvisning af det *sociologiske* aspekt af en videnskabsmands virke, hans funktion i et *videnskabeligt samfund* med egne normer og udviklingsmønstre. Ved i så høj grad at fokucere på videnskabsmandens delagtighed i det *politiske* samfund underspilles de bredere videnskabsinterne sociologiske problemer. Jeg tænker naturligvis på professionaliseringen af faget og den betydning denne fik både for fagets form og for prægningen af fagets udøvere.¹³

Kildekritikken således som den blev konstitueret på Erslevs seminarer havde i etableringsfasen en væsentlig funktion som fagets professionelle legitimering overfor omverdenen, ligesom den naturligvis også havde en indskolings- og indslusningsfunktion overfor fagets kommende udøvere. Man må imidlertid ikke glemme at professionaliseringen i *sig selv* må have haft en indflydelse på rekrutteringen af historikere. Historie bliver som andre videnskaber på samme tid et fag man kan lære, det bliver en levevej, man tager en *embedseksamen*. Dermed tiltrækkes også en ny mennesketype af faget: Den samvitighedsfulde embedsmand in spe, hvis politiske engagement kan ligge på et meget lille sted, hans stolthed over sin faglige kompetence står i centrum. Og kompetencen kendes just på kildekritikken. Jeg tror heller ikke man skal undervurdere, at selve den kritiske skoling kan have jaget mere synteseprægede studenter bort, til teologien og filosofien f.eks. Med andre ord de problemer som 3. og 4. generation efter Manniches mening får med syntesen, kan også have en sociologisk forklaring, og så er det måske ikke slet så rimeligt at tale om den radikale historikertradition, men vel snarere om historiens professionalisering i Danmark og de virkninger denne udvikling har haft på fagets ”udseende”.

Noter

1. Johannes Steenstrup: *Historieskrivningen. Dens udvikling gennem tiderne, dens væsen og formål*. København 1915. Samme: *Historieskrivningen i det nittende århundrede*. København 1921. Ellen Jørgensen: *Historieforskning og historieskrivning i Danmark indtil år 1800*, København 1931. Samme: *Historiens studium i Danmark i det 19. årh.*, København 1943. C. O. Bøggild Andersen: "Historisk Tidsskrift" gennem hundrede år, *DHT* 10 rk. V, 1939—41, s. 64—155. Knud Fabricius: Gennembruddet i dansk historieforskning og historieskrivning i 1870-erne og 1880-erne, sst. s. 385—411. I samme bind s. 355—384 findes også Povl Bagges artikel: Om historieforskningens videnskabelige karakter. Nogle bemærkninger i anledning af Kr. Erslevs skrift "Historieskrivning". En artikel, der har haft en central placering i de senere års diskussion om Kr. Erslev. Denne artikel er 1978 genudgivet sammen med Kr. Erslevs afhandling under titlen: Om historieskrivning og historieforskning. Bidrag til en sammenhængende opfattelse af dansk historieskrivning findes også i den serie foredrag som Den danske historiske Forening udgav i 1976 i anledning af Historisk Samfunds 75 års jubilæum: *Linier i dansk historieskrivning i nyere tid*. Bind X af universitetshistorien: *Københavns Universitet 1479—1979: Historie*, af Harald Ilsøe og Kai Hørby (Kbh. 1980), er ligeledes et forsøg på et overblik over traditionen. Hørbys afsnit, der behandler den i nærværende artikel omhandlede fase af dansk historieskrivning har i hovedsagen form af en række professorbiografier og griber således — meget bevidst — historiografien an på en anden måde end den, der iøvrigt har præget de senere års debat. Hans fremstilling falder derfor i nogen grad uden for min artikels temaer. — Lorenz Rerup: A. D. Jørgensen, København 1965.
2. Se f.eks. Niels Christensen, Jens Chr. Manniche, Uffe Østergård (ed.): *Tradition, Oprud og Formidling. Diskussion om Historisk metode og teori på [Århus] Historisk Institut 1973—78*, Særtryk 1, *Den Jyske Historiker*, Århus 1978. Samt min anmeldelse af samme: Inga Floto: Traditionskritik, *DHT* 79 (1979), s. 358—371.
3. Om den danske paradigmediskussion se bl.a.: Hanne Eriksen m.fl.: *Dansk historievidenskabets krise. En undersøgelse af dansk historievidenskabets tradition*, Odense u.a. (1976?). Inga Floto: 60-ernes dilemma. Noget om at skrive historie, *Fortid och Nutid*, XXVI (1976), s. 379—389. Kristof K. Kristiansen og Jens Rahbek Rasmussen: Brud eller kontinuitet i dansk historievidenskab, sst. s. 516—534. Jens Henrik Tiemroth: Erslev — Arup — Christensen. Et forsøg på en strukturering af en tradition i dansk historieskrivning i det 20. årh., Kbh. 1978. Samme: Fra Kr. Erslev til Niels Steensgaard. Paradigmatanker om dansk historieskrivning, *Fortid og Nutid* XXVIII (1979), s. 12—26. Helge Paludan: Planer og planløshed i kildearbejdet, Niels Christensen m.fl. anf. sted, s. 132—174, og i det hele en række af bidragene i denne bog, passim. Jørgen Schouby: Historie, videnskab og historiografi, *DHT* 80 (1980), s. 355—404. Inga Floto: Historiografi og paradigmer, 1066. *Tidsskrift for historisk forskning*, 10. årg. no. 5, okt. 1980, s. 3—19.
Om metodediskussionen se f.eks. Inge Skovgaard-Petersen: Kritik af den klassiske metodelære, *Studier i historisk metode* VII, 1972, s. 9—20. Karsten Thorborg: Arbejds-papirer til Historisk metode. 2. gennemsete udg. Historisk Institut, Kbh. 1977. Bernard Eric Jensen: Et bidrag til revisionen af metodelærens grundlag, *DHT* 76 (1976), s. 113—149. Niels Christensen m.fl. anf. sted, passim. Henrik S. Nissen: Træk af den historisk-metodiske debat i Norden i 1960-erne og 1970-erne, *DHT* 80 (1980), s. 405—417.
Om Kr. Erslev se endvidere — udover de i note 1 anførte arbejder: Aksel E. Christensen om

Kr. Erslev i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg. Karsten Thorborg: Historiesynet i Kr. Erslevs "Historisk Teknik", *HIST*, 5. årg. nr. 7, s. 7—14. Carsten Staur: Kr. Erslev og "Den senere middelalder". *DHT* 79 (1979), s. 372—378. Inga Floto: Problematismen af objektiviteten. Historieskrivningen og den dokumentariske roman, *DHT* 78 (1978), s. 113—137. Leo Tandrup har for nylig udgivet en Erslev-biografi: *Ravn I—II*, Kbh. 1980. Der er tale om en meget omfattende fremstilling, hvis sigte imidlertid ikke er historiografisk, men biografisk. Jvf. iøvrigt anmeldelser af Bent Egå Kristensen i *Fortid og Nutid* XXIX (1981), s. 36—57 og Jens Henrik Tiemroth i *DHT* 81 (1981) s. 271—284. Dens indfaldsvinkel er således en anden end den her behandlede debats.

4. Jvf. f. eks. mit eget skitse-mæssige forsøg: 60-ernes dilemma, anf. sted. Min tredeling af den danske tradition i en "progressiv" (frem til anden verdenskrig), en "holdningskompleks" (krigen og efterkrigstiden) og en "new left" (60-erne og fremefter) var alene baseret på ideologiske kriterier.
5. Tiemroth følger stort set min periodisering, men giver de enkelte afsnit et andet indhold, fordi han i sin analyse kombinerer videnskabsopfattelse og ideologi, idet han operer med begreberne videnskabssyn, historiesyn, virkelighedssyn.
6. For danske kritiske indlæg mod paradigme-begrebet se f. eks.: Uffe Juul Jensen: Videnskabsteori 1—2, Berlingske Leksikon Bibliotek 1973. Hanne Rasmussen og Mogens Rüdiger: anmeldelse af Tiemroth, Erslev-Arup-Christensen i *Kritiske historikere*, 1979, nr. 2. Se også Birgitta Odén i *1066*, 1980, nr. 6.
7. E. Ladewig Petersen: Omkring Erik Arup. Struktur og grænser i moderne dansk historieforskning, *DHT* 78 (1978), s. 138—182.
8. Om Arup se — udover de tidligere især i note 1 og 2 anførte arbejder: Jens Chr. Manniche: Tysk-kritisk og fransk-kritisk skole. Et bidrag til studiet af historieteoretiske synpunkter i Danmark, *DHT* 75 (1975), s. 39—58. Hans Kryger Larsen: Erik Arup. En historiografisk undersøgelse af Arups videnskabs- og historiesyn, 1903—1916, Odense 1977. Aksel E. Christensens indledning til *Erik Arup: Udvalgte afhandlinger og anmeldelser I—II*, Kbh. 1977. Og sammes artikel om Arup i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg. Inga Floto: Erik Arup og hans kritikere, *DHT* 78 (1978), s. 474—498. Kristof K. Kristiansen og Jens Rahbek Rasmussen: Arup og de andre, *Fortid og Nutid* XXVII (1977), s. 233—240. Fridlev Skrubbeltang: Arup endnu engang, *DHT* 79 (1979), s. 353—357.
9. Dansk historiografisk projektgruppe: *Nyere dansk historieforskning*, bd. 1, Institut for Samtidshistorie 1980.
10. Jens Chr. Manniche: Den radikale historikertradition, *Jysk Selskab for Historie*, Aarhus 1981.
11. Om P. Munch se Carsten Staur: Den unge P. Munch. En studie i radikalismens idegrundlag, ca. 1895—1910, *DHT* 80 (1980), s. 1—27.
12. Om den radikale forklarings- og udviklingsmodel se Carsten Staur i note 3 og 11 anførte artikler, samt Ladewigs i note 7 anførte artikel. Og Erik Rasmussen: P. Munch. Nogle bidrag til en foreløbig status. Nær og Fjern. *Studier tilegnet Sven Henningsen*. Kbh. 1980. s. 281—309.
13. Det må dog retfærdigvis anføres, at Manniche naturligvis har blik for det sociologiske aspekt, men samtidig afstår fra en nærmere behandling, fordi det er et hidtil uopdyrket felt, og altså ville kræve en bog i sig selv. Jvf. også hans bidrag til det i note 9 nævnte arbejde.